

DOBYĆ (386) *vb pf*

o jasne.

inf dobyć (72). $\diamond$ *fut* 1 sg dobędę (4). $\diamond$ 2 sg dobędziesz (2). $\diamond$ 3 sg dobędzie (7). $\diamond$ 1 pl dobędzi(e)m (3), dobędzi(e)my (2); -(e)my *RejZwierz*; -(e)m : -(e)my *BielKron* (3:1). $\diamond$ 2 pl dobędziecie (2). $\diamond$ 3 pl dobędą (6). $\diamond$ *praet* 1 sg m -em dobył (1). $\diamond$ 2 sg m -eś dobył (2). $\diamond$ 3 sg m dobył (123), dobeł (1) *LibMal*. f dobyła (5). $\diamond$ 1 pl m pers -śmy dobyli (2). $\diamond$ 3 pl m pers dobyli (39), dobeli (1); -yli : -eli *BielKron* (26:1). $\diamond$ *plusq* 1 sg m dobyłem był (1). $\diamond$ *imp* 2 sg dobadź (6). $\diamond$ *con* 1 sg m dobyłbych (1). $\diamond$ 3 sg m by dobył (14), by dobeł (1); -był: -beł *SarnStat* (3:1). $\diamond$ 3 pl m pers by dobyli (2). $\diamond$ *con praet* 3 sg m by był dobył (1). $\diamond$ 3 pl m pers by byli dobyli (2). $\diamond$ *impers praet* dobyto (12). $\diamond$ *part praet act* dobywszy (74).

Sł stp notuje, Cn brak, Linde XVI – XVIII w.

1. *Wyjąć, wyciągnąć, wydobyć, wydostać; convellere* *Mącz* [w tym: czego (116), kogo (6)] (125) : *LibMal* 1544/91v; Obyes gdi yuż ftał fie zakład wnet dobył inffego listkã/ y fniego wywał ffełag. *GliczKsiąż* I; I co theż vtzynieł Sztzepan ffofty/ izali vmárłego Formulã Papieżã ciãłã niekazał wykopać y dobyć *KrowObr* 37v; Wyfzedłzy/ dobył zãfię Kãrty ná ktorey był Schemamforas *BielKron* 464, 73, 98v, 177v; *Mącz* 478c; A więc iefliby kość fye złamãłã/ ma iey dobyć ten ktoryby dobrze vmiãł *SienLek* 145v; *GórnDworz* T5; *HistRzym* 16v, 29; Wtym on powrofkow ktore nofił przy fobie/ dobywfzy/ poczãł iã bić y fiec tak dobrze/ że iã onã pokuãã ominẽłã *SkarŻyw* 462; Otworz, á dobadź tylẽ [pieniędzy] ilẽ trzebã bẽdzie. *CiekPotr* 61.

dobyć z czego (13): Listkã bẽdãc od głodu mdlã/ Ołowi vfzy obiãdlã: Y fercã z niego dobyłã/ A takieź z nim vczyniãłã. *BierEz* Q2v; stey fkrzinye klyucznirowey przy kthoreygo pogimano chcial dobicz kolacza kthori tham dzyura vidzyal *LibMal* 1554/192; *BielKron* 20v, 21, 331; Mulier ficta, Niewiãłtã s prziprãwnã twarzã/ ktõra yãkoby v fkrzinki byãã vmywfzy fie yáyem/ potym barwiczi s krzinki dobyłã y onã fie vmãłowãłã. *Mącz* 127c; *OrzQuin* O; *SienLek* 72, Sss4v; *MWilcHist* H3v; *KochFr* 134; Zãftrzeli go myfliwiec/ nie czeka ruźnice/ Kãmieniem/ ábo z wozã dobywfzy kłõnice. *KlonWor* 35.

W przen (8) : Kiedy na to wfpomionẽ czochmy pobroili Nie mogẽ dobyć myfli w żãdney krotofili *RejJóz* N3; Wiẽc by miãł y pod fkorã thedy mufi dobyć/ A przedfiẽ niedořtãtek przy drugich ozdobić. *RejWiz* 72; *KochPs* 72; Y mufi zãwłze chodźiẽ w Duchownym odźzieniu/ ćierpliwořci dobyć przeciã pokuřzeniu *ArtKanc* K; Co/ chytry [smok] w fprãwie fwoiey/ A w pierzu zgõni/ y dobedźie w zbroiey? *GrabowSet* R3v, I; *LatHar* 4.

dobyć w kim (1): Weftchniř teź ty nẽdzniku vbõgi á Krzeřciãñłki brãcie moy miły/ dobywfzy w fobie wierney żãlořci fwoiey z głẽbokořci fercã fwego *RejPos* 205.

Przen (2) :

a) *Zwrot*: »dobyć z mieszka« = *wydać* (1) : Thãk teź fkapì rodzicy wolã ná co inffego dobyć z myfłzkã ná piwo áłbo ná co inffego co fwyãtu fluży/ niźby myeli fynowi dobrze vczyniẽ *GliczKsiąż* M2v.

b) *Uwolnić, wyzwolić* [z czego] (1) : Y tego iãko s cieniõw kłãřtõrnych dobywfzy/ Vczyniẽł Krolem lud mu tãk mẽźny zleciwfzy. *PaprPan* Dd4.

a. *O broni: wyjąć z pochwy, obnażyć; educere Mącz, Calag; distringere, evaginare, eximere, explicare, exserere, nudare, stringere Mącz (88) :* Dobądź łzefeliná [et expedi lanceam] twego/ á záltaw lię ná drodze przeciwko thym ktorzy mię przeláduiá *BibRadz Ps 34/3; A ták Symon Piotr máiac miecz dobył go [eduxit eum]/ y vderzy łługę Kápłaná nawyzłzego BibRadz Ioann 18/10 [przekład tego samego tekstu WujNT]; BielKron 49v, 119v; GórnDworz 17v; Pan ná warchoły márne łwiáta tego/ Chce zázwdy dobyć łzárłzuná łwoiego. RejZwierc 227; KochMon 28; PaprPan Gg3; StryjWjaz D4v; SkarŻyw 558; LatHar 729; WujNT Ioann 18/10.*

Zwroty: »dobyć broni« [szyk zmienny] (9): *ComCrac 18; UstPraw B4v; PaprPan Z2; GórnRozm B4v; A ták dobywłzy broni/ náthychmiałt łam nád łobá Exequucyá vczynił. Phil E4, E4; SarnStat 16, 22; CzahTr E3v.*

»dobyć korda« = *eximere gladium Vulg* [szyk zmienny] (9): *Zatym vrządnik dobell korda y nan łzyá łnym yełth pothárgnall LibMal 1544/90v; á ktoby przed Arcibiłkupem dobył kordá/ táki ma być karan winá 14 grzywien Arcibiłkupowi UstPraw D4, D4; BielKron 309v; RejZwierc 274v; ActReg 50; LatHar 693, 708; WujNT Matth 26/51.*

»dobyć miecza« = *distringere a. educere a. nudare gladium Mącz, Cn; exserere ensem Mącz, Cn; explicare ensem, stringere gladium Mącz; ducere a. exuere a. evaginare ensem, expedire tela Cn* [szyk zmienny] (53): *y powłstawłzy Philip dobył miecza, á wnet vmarł. BielŻyw 148, 147; Dobádz (miły panie) miecza y obłtáp ty ktorzy mnie przeláduiá. WróbŻółt 34/3; HistAl E4v, F8; MurzNT Mar 14/47; Leop 2.Reg 24/9, Mar 14/47; UstPraw B4v, C4v, D4, D4v, G2; RejFig Dd6v; BibRadz Iudic 9/54, 1.Reg 31/4 [2 r.], Iob 20/25, Ez 5/2, 30/11 (8); Pothym Kfiáżę dobywłzy miecza przyrzeka łudu połpolithemu práwá y włzytki záchowánia trzymáć. BielKron 275, 65v, 75, 106, 344v, 410v; Evagino, in Bibliis barbare legitur, pro stringere gladium, Dobyć mieczá/ wyrwać miecz z połzew. Mącz 473b, 96c, 232d, 252d, [305]b, 421a (8); GórnDworz O7v; HistRzym 19v; KochMon 32; BudBib Ps 36/14, Ez 30/11; ModrzBaz 106; Calag 432b; SkarŻyw 487; StryjKron 170; NiemObr 19; WujNT Mar 14/47, Act 16/27; [to ustawiamy] iż kórzzybykolwiek czyniác zwády ná Séymiech mieczów dobyli/ [gladios evaginauerint JanStat 512] máią byđz karáni winá dwudzięłtá grzywien Pólłkich SarnStat 29, 495 marg, 501 [2 r.]; PudłDydo B4v.*

»dobyć szable« [w tym: na kogo (2)] [szyk zmienny] (5): *bo to vnich [Turków] lekkość ná żeńłką płęc łwoiey łzable dobyć mężowi dobremu BielKron 312, 258v; KochPs 48; StryjKron 406; PowodPr 7.*

Szereg: »porwać i dobyć« (1): *ktorybi teź tego prółtego rządu człowiek broni porwał y dobył, chociaaby teź kogo nieranił, taki ma bycz gardlem karan. ComCrac 18.*

Przen: *Zbuntować się [przeciwko komu] (1) :*

Zwrot: »dobyć szable« (1): *z ktorymi wespółem dobyłem był łzable moiey przeciwko łofobie W. M. mego Mćiwego Páná CzahTr A2.*

a. *Być gotowym do walki z nieprzyjacielem (1) :*

Zwrot: »prawicę dobyć« (1): *pomniác ná dzielność pámięci łwięłtęy oycá łwégo y przodkow łwych/ [...] á práwicę łwoię wielá zwycięłstw Aziátłckich łławná/ ná tego łwégo/ y królełtwá łwego nieprzyaciela głównęgo dobyć niemiał OrzJan 90.*

2. *Podbić, zdobyć siłą, pokonać, zwyciężyć; expugnare, potiri Mącz* [w tym: czego (219), kogo (18)] (249) : Z thego fie Alexander na lud żydowski rozgniewał, á dobywłzi Thyru do Ieruzalem ciągnął. *BielŻyw* 155, 149, 162; [*Baty*] dobył y zburzył Strzegom miałto na on czas na znamienitfze. *MiechGlab* 17, **5, s. 8, 55, 56; *LibLeg* 10/152v, 11/44v; *HistAl* E5; On dobywłfy miáftá onego [*et occupavit ipsam civitatem*]/ bożnicę śpalił ogniem *Leop* 1.*Mach* 5/44, *Num* 21/32, *Ios* 11/16, *Iudic* 9/45, 2.*Reg* 5/7, 3.*Reg* 22/3 (20); *RejFig* Dd7v; *RejZwierc* 29v, 41v, 42; *BibRadz* *Ier* 47/1, 2.*Mach* 8/30; Dobywłzy też Romulus Kruftumu/ wczynił tám poładę Rzymfką. *BielKron* 99v; [*Amurat*] rofkazał swoim Purpuratom/ áby rádzili iákoby bez szkody dobyć tey łotrowskiej iáłkinie. *BielKron* 247v, 10v, 69v, 106v, 112, 119 (116); Cui fatum foret urbis potiri, Któremu rzecz obiecána była miáftá tego dobyć. *Mącz* 315d; łby łobie piérwéy o wieżę náłżę potłuczećie/ á niżli nas ná niéy dobedziećie *OrzQuin* L4v, Q4; *Prot* Bv; *GórnDworz* Bb3v; Co fie sftáło nád Holofernufem onym okrutnym Hetmánem/ ktory chciał dobyć á zámordowác miáfto niewinne. *RejPos* 27; *RejZwierc* 45 [2 r.], 48v, 60v [2 r.], 64v [3 r.], 135, 167; *BielSpr* 41, 57; *BudBib* 4.*Reg* 16/5, 1.*Mach* 5/30; *ModrzBaz* 130v; *SkarJedn* 258; Długo czekáli pánowie iego/ á mniemaiąc áby tak długo przyrodzoną potrzebę odpráwował/ wftydząc fię/ dobyli drzwi/ y náleżli go zábitego *SkarŻyw* 559, 101; *StryjKron* 130, 165, 190, 308, 315 (20); Dzieśięć Krolow ktorzy Rzymu dobyli y w nim pánowáli, pod Cefárzmi *CzechEp* 376 marg, [377] [2 r.], [378]; *GórnTroas* 20; *WujNT* 60; W tym Loktek przyśzedł, y Kráková dobył, Zdrádné Mieczány wysćinał y pozbył [!]. *KlonKr* D4, E4v; *KmitaSpit* C3v; A iefli więc [świątokradca] nie może Zákryftyey dobyć/ Iuż fię muśi w kościele równą rzeczą obyć. *KlonWor* 10.

dobyć od kogo (2): Drugie dayem wiedzenie v. k. m. abiscie dały navkę ferdinandowy [...] abi dobil Budzina od Thurkow *LibLeg* 11/44v; *BielKron* 231.

dobyć przez co (6): A tak oblegli Biáłágrod Bulgárki/ y dobyli go przez zápalenie iedney dziewczki Węgierkicy *BielKron* 300v; Ciągnął Krol do Kijowá dobył go przez oblężenie *BielKron* 345, 269v, 308v, 395, 458v.

dobyć czym (20): [*jam czyn boży na ziemi Białego i Czarnego Morza*] y yefcze wyelye ginnich ziem, ktorichesmi dobilj Bożą pomoczą. *MetrKor* 46/46v [*idem*] 46/175; Błazen co głodem chciał zamku dobyć. *RejFig* Dd7v, Dd7v; *BibRadz* 1.*Mach* 4/28; przeto Amurate pánie moy/ day nam nieprzyacielá łwego pod kthorym kroleřtwá mocą dobedziem *BielKron* 242v, 89v, 214v, 393v, 418; *Mącz* 330b; *RejZwierc* 273v; *SkarŻyw* 317; *StryjKron* 447, 492, 572, 602, 772; Temi powrozmi lud twoy wiázác miano/ Y temi działmi miáftá dobyć chćiano. *GrochKal* 27; *SarnStat* 142.

dobyć na czym (1): nálazł tám drugich Krolikow woyská co gi [*zamek*] obegnali/ chcąc dobyć ná nim Hiłzpanow *BielKron* 442v.

dobyć z czym (3): Alexánder [...] [*Tyru*] dobył z kofztem á z wielką trudnořcią. *BielKron* 267, 179; *RejZwierc* 45.

dobyć za czym (3): y dobywłfy miáftá zá wolą Páńfką [*capta civitate per Domini voluntatem*]/ bes liczby wiele ludzi pobil *Leop* 2.*Mach* 12/16; *BielKron* 48, 178v.

W charakterystycznych połączeniach: dobyć drzwi (4), *miasta* (92), *zamku* (39).

Przysłowie: Nihil tam munitum quod non expugnari pecunia possit, Nyc nie yeft tak obronnego czegoby pieniádzmi nie mógl dobyć. Mącz 330b.

Szeregi: »dobyć a dostać« (3): Dobył tedy á dostał Iozue wlfyftkkey źiemie [*cepit ergo Iosue omnem terram*] *Leop Ios* 11/23, 2.*Mach* 12/28; *StryjKron* 447.

»dobyć a (albo) wziąć« [*szyk 1 : 1*] (2): Fáráo zaś Krol Egiptkkey/ wyiáchał y dobył á wziął miáfto Gázer [*et cepit Gazer*] *Leop 3.Reg* 9/16; *Mqcz* 44b.

W przén (3) : Bo co iest śmácznieyźzego/ nád miłą śwobodę/ Ktorey śie dobyć mufi/ gdy kto niechce w zgodę. *RejZwierz* 38v; *ArtKanc* S; doktorey [*wolności*] nam teras barzo śzturmowano/ dobiec iey chciano/ á nas iey zbawic iuź belo vmiłono *PaprUp* D4.

a. *Dostać się do czegoś, do wnętrza* [*kogo, czego*] (12) : A ięła [*wrona*] orłowi rádzić/ Iákoby miał żołwiá dobyć. *BierEz* M4, Fv, M4; Thamze śkrzynye dobywfchi śkorą wolowa wyprawyona dlothi strug y theyfka skorzane vkradl *LibMal* 1550/155v, 1552/167v, 1544/93; *GórnDworz* Bb5; *HistRzym* 105v; *RejPos* 9v; Turbit/ drágant/ Aloes/ máłtyki/ kanfory/ Wynifzczą miefzki śkrzynie dobędą Komory. *BielSat* B3v [*idem BielRozm*]; *CzechEp* 371; *BielRozm* 12v.

Synonimy: **1.** *porwać, wyruszyć, wyrwać; 2.* *dostać, wziąć; a.* *dostać.*

Formacje pochodne cf BYĆ.

Cf **DOBYCIE, DOBYTY**